

III. METODY I TECHNIKI BADAŃ WYBRANYCH PROBLEMÓW CZYTELNICTWA W KLASACH NIŻSZYCH

1. EKSPERYMENTY PEDAGOGICZNE ZWIĄZANE Z POSZUKIWANIEM SKUTECZNYCH SPOSOBÓW DZIAŁAŃ EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZYCH W DZIEDZINIE CZYTELNICTWA DZIECI MŁODSZYCH

MAŁGORZATA LUBCZYŃSKA

ROZBUDZANIE I KSZTAŁTOWANIE ZAINTERESOWAŃ CZYTELNICTWEM U DZIECI MŁODSZYCH

Dziecko w młodszym wieku szkolnym „poznaje świat (...) w znacznej mierze umysłem, a nie tylko spostrzeżeniem naocznym. Pośrednikiem w zdobywaniu doświadczenia i wytwarzaniu obrazu rzeczywistości staje się szkoła i nauczyciel, a potem – coraz bardziej – książka”¹. Aby jednak książka stała się owym instrumentem poznawania zjawisk przyrodniczych, społecznych, kulturowych i technicznych, należy wprowadzić ją w obręb doświadczeń osobistych dziecka. Nie wystarczy jednak dać ją dziecku do ręki. Trzeba jeszcze w taki sposób zorganizować małemu odbiorcy kontakt ze słowem pisanim, aby rozbudzić samoistne potrzeby czytelnicze, a w rezultacie wywołać u niego trwałe zainteresowanie czytelnictwem.

Celem podjętej działalności eksperymentalnej była właśnie próba rozbudzenia i kształtowania owych zainteresowań czytelnictwem u dzieci klas niższych poprzez pracę z lekturą zorganizowaną w sposób niekonwencjonalny. Chodziło bowiem o weryfikację hipotetycznego założenia, iż aktywizująca dzieci młodsze organizacja pracy z lekturą szkolną wpłynie korzystnie na rozwój ich zainteresowań czytelnictwem.

Eksperyment prowadzony był techniką grup równoległych², co zobligowało mnie do uwzględnienia dwojakiego rodzaju klas porównawczych: klasy eksperymentalnej E oraz dwóch klas kontrolnych K1 i K2³. Realizowana w klasach drugich działalność eksperymentalna polegała na przeprowadzeniu badań początkowych i końcowych oraz na wprowadzeniu do klasy E czynnika eksperymentalnego w postaci aktywizujących sposobów pracy z lekturą szkolną.

Badania początkowe dały obraz poziomu zainteresowań czytelnictwem u badanej grupy dzieci. Umożliwiły one również poznanie struktury postaw uczniów wobec szkoły. Interesowało mnie bowiem, czy istnieje jakiś związek lub zależność między stosunkiem emocjonalnym dzieci wobec szkoły a ich zainteresowaniem czytelnictwem. Badania końcowe pozwoliły skonstatować, czy po przeprowadzeniu eksperymentu uległ zmianie poziom

zainteresowań czytelnictwem u małych odbiorców, czy faktycznie niekonwencjonalna praca z książką może mieć pozytywny wpływ na proces powstawania skomplikowanego tworu, jakim jest dojrzałość czytelnicza⁴ małego dziecka. Ważny ze względu na obiektywizm badań wydał mi się dobór odpowiednich form pracy z lekturą szkolną. Odwołałam się przy tym do pozycji K. Lenartowskiej, W. Świętek⁵, E. Malmouista⁶ oraz B. Mineyko⁷, gdzie odnaleźć można ciekawe rozwiązania lekcji z lekturą. Ostatecznie obraz poczynań eksperymentalnych przedstawiał się następująco:

1. Lekcyjne formy pracy z lekturą:

- prezentacja lektur z klasy drugiej przez nauczyciela,
- inscenizacja baśni J. Porazińskiej *Szewczyk Dratewka*,
- improwizacja fragmentu lektury S. Michałkowa *Nie płacz, Koziołku*,
- opowiadanie twórcze na podstawie książki M. Krüger *Karolcia*,

2. Pozalekcyjne formy pracy z lekturą:

- wycieczka do biblioteki miejskiej,
- zorganizowanie kącika lektur,
- tablica ogłoszeń lektur,
- zgaduj–zgadula ze znajomości lektur z klasy drugiej⁸.

Przy doborze wyżej wymienionych sposobów pracy z książką kierowałam się ich różnorodnością. Starłam się, by wykorzystać zarówno słowno-oglądowe formy, jak i te wywołujące twórczą aktywność dzieci i współdziałanie małych odbiorców literatury z nauczycielem.

Po realizacji wszystkich zaplanowanych poczynań badawczych dokonałam analizy rezultatów działalności eksperymentalnej. Porównane ze sobą wyniki badań początkowych i końcowych pozwoliły skonstatować, iż aktywizujące dzieci młodsze sposoby pracy z lekturą szkolną okazały się skuteczne dla podniesienia poziomu ich zainteresowań czytelnictwem. Świadczą o tym następujące fakty.

Badając poziom zainteresowań czytelnictwem brałam pod uwagę: średnią liczbę wypożyczeń książek z biblioteki szkolnej, postawę uczniów wobec lektury, znajomość przeczytanych lektur oraz stosunek emocjonalny uczniów do książki.

W zakresie średniej ilości wypożyczeń książek przypadającej na jednego ucznia klasa eksperymentalna osiągnęła w porównaniu z klasami kontrolnymi najlepsze rezultaty. Wzrost bowiem średniej liczby wypożyczonych książek przypadających na jednego ucznia w czasie trwania eksperymentu wyniósł 1,5 średniej liczby wypożyczeń, zaś w pozostałych klasach kształtował się od 0,1 do 0,4 średniej liczby wypożyczeń na jednego ucznia.

W klasie eksperymentalnej po przeprowadzeniu eksperymentu zaobserwowano największy wzrost liczby dzieci prezentujących pozytywną postawę wobec lektury szkolnej (o około 20 % ogółu dzieci w klasie) oraz spadek liczby dzieci mających do niej stosunek obojętny (o około 19 %), podczas gdy w klasach kontrolnych zauważono gwałtowny spadek liczby dzieci pozytywnie odnoszących się do lektury szkolnej (o około 30 % w klasie K1 i ponad 10 % w klasie K2).

Uczniowie klasy eksperymentalnej wykazali lepszą znajomość przeczytanych lektur z klasy pierwszej i drugiej w stosunku do małych czytelników z klas kontrolnych. Po wprowadzeniu czynnika eksperymentalnego wzrosła bowiem liczba uczniów odznaczających się dobrą znajomością przeczytanych lektur z 61 % na 75 % ogólnej liczby uczniów w klasie. Zredukowana także została liczba uczniów wykazujących słabą znajomość lektur. Dla porównania w klasach kontrolnych zaobserwowano wzrost liczebności grupy dzieci ze słabą znajomością lektur (w klasie K1 wyniósł on aż 32 % ogółu uczniów w klasie, zaś w klasie K2 około 30 %).

Badania przeprowadzone po zakończeniu eksperymentu dowodzą, iż w klasie eksperymentalnej stosunek emocjonalny dzieci do książek uległ znacznemu polepszeniu. Wzrosła bowiem liczba dzieci prezentujących zainteresowania lekturą o szczególnym nasileniu z 30 % do 56 % ogółu uczniów w klasie. W tym samym czasie w klasach kontrolnych zaobserwowano duży procent dzieci o negatywnym stosunku emocjonalnym do książek (w klasie K1 55 %, w klasie K2 33 % ogólnej liczby dzieci w klasie).

W mojej pracy badawczej interesowało mnie również, które formy pracy z lekturą szkolną, lekcyjne czy pozalekcyjne, okazały się najbardziej aprobowane przez badaną populację małych czytelników. Wyniki badań dowodzą, że uczniowie badanej klasy za najbardziej atrakcyjne i zachęcające do kontaktów z książką uznali formy stosowane w ramach zajęć lekcyjnych. Otrzymały one 62 % ogółu przyznawanych przez dzieci wyborów. Analizując dokładniej zgromadzone wyniki badań można dokonać wielu ciekawych spostrzeżeń. Spośród lekcyjnych form pracy z lekturą szkolną największą popularnością cieszyły się twórcze działania uczniów (opowiadanie twórcze, inscenizacja, improwizacja w teatrze cieni). Natomiast wśród pozalekcyjnych form najbardziej frapująca dla dzieci okazała się zgaduj–zgadula ze znajomości lektur oraz tablica ogłoszeń lektur.

Zebrane i zaprezentowane wyżej opinie małych czytelników na temat organizacji pracy z książką dowodzą, że wszelkie nowe dla dzieci, aktywizujące sposoby pracy z książką, które odbiegają od utartych schematów, wywołują żywą reakcję u dzieci oraz mają pozytywny wpływ na kształtowanie przyszłych odbiorców literatury.

Do interesujących spostrzeżeń skłoniły mnie badania mające na celu przegląd postaw dzieci wobec szkoły, a także ustalenie ewentualnego związku, jaki mógłby zaistnieć między owymi postawami a zainteresowaniami czytelnictwem u badanej grupy dzieci. Zaobserwowałam bowiem:

- wysoki procent uczniów wykazujących szczególne zainteresowania książką, zarówno przy postawie aprobującej (52 %) jak i negatywnej wobec obowiązku szkolnego (60 %),
- duży wskaźnik braku zainteresowań wśród uczniów o postawie aprobującej (55 %) jak również wśród tych, którzy cechują się negatywnym stosunkiem emocjonalnym do szkoły (50 %).

Te oraz inne spostrzeżenia nie wykazują zatem żadnej prawidłowości, która pozwoliłaby w jakikolwiek sposób wnioskować o zależności między postawą dziecka wobec szkoły a jego zainteresowaniem lekturą szkolną.

W wyniku zebranych rezultatów działalności eksperymentalnej oraz dzięki prowadzonym w trakcie eksperymentu obserwacjom nasuwają się wnioski przydatne w pracy nauczyciela klas początkowych.

1. Nauczyciel przygotowujący się do pracy mającej na celu organizowanie dzieciom kontaktu z książką powinien w pełni zdać sobie sprawę z ogromnej odpowiedzialności, jaka na nim spoczywa. Jego działalność bowiem w tym zakresie stanowi kolejny (po środowisku rodzinnym) etap inicjacji literackiej przyszłych odbiorców literatury. Ma on przecież przyczynić się do osiągnięcia dojrzałości czytelniczej małego dziecka, a przyszłego, świadomego czytelnika.
2. Organizując pracę z lekturą szkolną na lekcjach języka polskiego należy, oprócz tradycyjnych, odwoływać się także do nowych, atrakcyjnych, a w pewnym sensie także nowatorskich form pracy z książką. Każda bowiem forma kontaktu z lekturą zorganizowana w sposób niekonwencjonalny przyciąga uwagę małych czytelników, co z kolei wywołuje uczucie wewnętrznego zadowolenia. Jeżeli zaś obcowanie z lekturą, choćby sporadyczne, stanie się dla dziecka przyjemnym przeżyciem, można spodziewać się, że owe zaciekawienie tym, co się czyta przerodzi się w nawyk sięgania po książkę.
3. W związku z powyższym nauczyciel powinien przejawiać postawę ciągle aktywnego poszukiwacza nowych rozwiązań w zakresie pracy z lekturą. Pociąga to za sobą konieczność nieustającego kontaktu z nową bądź wznawianą literaturą pojawiającą się na rynku księgarskim z zakresu czytelnictwa.
4. Należy zaapelować do wydawców i dystrybutorów o zwiększenie nakładów pojawiających się pozycji z tej dziedziny oraz częstotliwości ukazywania się publikacji traktujących o czytelnictwie dzieci młodszych.
5. Przy doborze form i sposobów organizacji pracy z lekturą szczególną uwagę przywiązywać należy do twórczego działania dzieci. Chodzi tu nie tylko o niebagatelny wpływ, jaki wywiera tego typu oddziaływanie na rozbudzanie zainteresowań czytelnictwem, ale również o korzyści natury indywidualnej. Dla każdego bowiem dziecka przeżycia tego typu mają swoisty charakter i w różnym stopniu wpływają na różne sfery osobowości dziecka: kształcą wyobraźnię, pobudzają twórczą aktywność dziecka, wzbogacają sferę jego przeżyć, pomagają w kształtowaniu podstawowych nawyków społecznego współżycia oraz przyczyniają się do rozwoju u dzieci bliskiego, uczuciowego stosunku do książek i czasopism dziecięcych.
6. Bardzo ważnym czynnikiem w procesie rozwoju aktywności czytelniczej dzieci młodszych jest współpraca z biblioteką szkolną, a także miejską, dzięki czemu uświadamiamy dzieciom istnienie szeregu instytucji propagujących i udostępniających dzieła pisarskie, z których uczniowie klas niższych również mogą korzystać.

7. W zakresie rozbudzania zainteresowań czytelnictwem nauczyciel powinien utrzymywać ścisły kontakt z domem rodzinnym dziecka. Dopiero bowiem wspólne oddziaływanie nauczyciela, biblioteki i rodziców może odnieść pożądane rezultaty w postaci odpowiednio ukształtowanej osobowości małego czytelnika.
8. Istotnym wreszcie elementem w całej strukturze oddziaływań mających na celu wyrobienie u dziecka nawyku sięgania po książkę jest tzw. propaganda książki. Dobrze zorganizowana reklama rozbudzi zamiłowanie dziecka do słowa drukowanego, zachęci do sięgania po wartościową książkę, a jednocześnie wykluczy kontakt z przypadkowo dobraną lekturą, mogącą zniechęcić dziecko do dalszych kontaktów z literaturą.

PRZYPISY

- ¹St. Szuman: Dzieła wybrane. T 1, Warszawa WSiP 1985, s. 334–335
- ²M. Łobocki: Metody badań pedagogicznych, Warszawa PWN 1978 s. 157
- ³M. Lubczyńska: Sposoby rozbudzania i kształtowania zainteresowań czytelnictwem u uczniów klasy drugiej. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz 1989
- ⁴J. Papuzińska: Inicjacje literackie, Warszawa WSiP 1981
- ⁵K. Lenartowska, W. Świętek: Lektura w klasach I–III, Warszawa WSiP 1987
- ⁶E. Malmquist: Nauka czytania w szkole podstawowej, Warszawa WSiP 1983
- ⁷B. Mineyko: Improwizacje w klasach I–III, Warszawa WSiP 1982
- ⁸M. Sowisło: Formy aktywizacji uczniów na lekcjach języka polskiego, „Życie Szkoły” 1986 nr 6

ERWECKEN UND GESTALTEN VON INTERESSEN FÜR LESEN BEI JUNGEREN KINDERN

Zusammenfassung

In dem Artikel präsentiert die Verfasserin Organisation und Verlauf der Untersuchung über Erwecken von Interessen für Lesen bei Kindern der 2. Klasse sowie deren Ergebnisse.